

Warszawa, 27 lutego 2023 r.

Opinia

Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych

w sprawie ochrony tytułu zawodowego „Radca prawny”.

I. Wprowadzenie

Zagadnienie prawnej ochrony tytułu zawodowego „radca prawny” stanowiło przedmiot licznych wypowiedzi doktrynalnych w postaci komentarzy do obowiązujących regulacji ustawowych i aktów wewnętrznych samorządu zawodowego radców prawnych¹. Problematyka stanowiąca przedmiot niniejszej opinii poruszana była również – choć najczęściej w formule przyczynkarskiej - w opracowaniach monograficznych i artykułach naukowych².

Przedmiotowa opinia prawna obejmuje kompleksowe ujęcie problematyki ochrony tytułu zawodowego „radca prawny”, stanowiąc swoiste *résumé* dotychczasowych poglądów doktryny oraz wypowiedzi organów stosujących prawo, z uwzględnieniem istotnych aspektów ustrojowych, dotyczących znaczenia ochrony tytułu zawodowego dla statusu radców prawnych jako obrońców interesu publicznego i współpracowników wymiaru sprawiedliwości³. Niemniej

¹ Przede wszystkim zob. Z. Klatka, *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 1999, a także T. Scheffler (red.), *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2022 oraz T. Scheffler (red), *Kodeks Etyki Radcy Prawnego. Komentarz*, Warszawa 2018.

² M. in. Z. Klatka, *Wykonywanie zawodu radcy prawnego i adwokata*, Warszawa 2004; W. Cizak, M. Larek, *Problemy z „mecenaszem”*, „Radca Prawny” 2012, nr 121; K. Dąbrowski, *Zawody zaufania publicznego na gruncie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2022.

³ Zob. S. Patyra, *Radca prawny jako „osoba trzecia”? Refleksje na temat niezależności radcy prawnego w postępowaniu przed Trybunałem Sprawiedliwości UE na kanwie połączonych spraw C-515/17 P i C-561/17 P Uniwersytet Wrocławski przeciwko Agencji Wykonawczej ds. Badań Naukowych (REA)*, (w:) *Niezależność radcy prawnego*, red. R. Stankiewicz, S. Patyra, T. Niedziński, Warszawa 2020, s. 77.

ważne elementy opinii odnoszą się do roli samorządu zawodowego radców prawnych w gwarantowaniu ochrony tytułu zawodowego członków samorządu radcowskiego oraz możliwych form językowych posługiwania się tym tytułem w obrocie prawnym, z uwzględnieniem problemu stosowania jego żeńskich form gramatycznych (feminatywów).

II. „Radca prawny” jako tytuł zawodowy identyfikujący rzecznika ochrony interesu publicznego.

Zgodnie z art. 1 ust. 2 ustawy o radcach prawnych [dalej: uRP], tytuł zawodowy „radca prawny” podlega ochronie prawnej⁴. Przepis ten eksponuje renomę zawodu radcy prawnego, jako zawodu zaufania publicznego, jednocześnie podkreślając rangę świadczonych przez radców prawnych usług i ich reputację jako obrońców interesu publicznego⁵. Zawód radcy prawnego należy do kategorii zawodów znajdujących bezpośrednie zakotwiczenie w art. 17 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. [dalej: Konstytucja]⁶. Znaczenie zawodu radcy prawnego w tym zakresie, w szczególności jako współuczestnika procesu wymiaru sprawiedliwości, eksponuje również uRP stanowiąc, że podczas i w związku z wykonywaniem czynności zawodowych radca prawny korzysta z ochrony prawnej przysługującej sędziemu i prokuratorowi (art. 12 ust. 1). Szeroko zakreślona ochrona prawna tytułu zawodowego w pełni koreluje z ustrojowymi zadaniami radców prawnych, które nie ograniczają się li tylko do realizacji interesu publicznego, ale obejmują także ochronę wolności i prawa jednostki, nie tylko w wymiarze dotyczącym osób fizycznych, ale także przedsiębiorców i innych uczestników obrotu prawnego i gospodarczego⁷. Szczególny status radcy prawnego w obrocie prawnym i gospodarczym implikuje po stronie osób posługujących się tytułem zawodowym „radca prawny” obowiązek dochowania szczególnej staranności w wykonywaniu

⁴ Ustawa z dnia 6 lipca 1982r. o radcach prawnych, t. j.: Dz. U. z 2022 r., poz. 1166.

⁵ Zob. T. Scheffler (red.), *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*, Warszawa 2022, Legalis.

⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.

⁷ Zob. R. Stankiewicz, *Misja samorządu radców prawnych i jego członków*, „Radca Prawny. Zeszyty naukowe” 2022, nr 2, s. 67.

zawodu, stanowiącej wypadkową wiedzy prawniczej oraz etycznego postępowania. Wskazane wyżej względy aksjologiczne i normatywne jednoznacznie uzasadniają potrzebę objęcia tytułu zawodowego „radca prawny” skuteczną ochroną prawną, która nie tylko podkreślać ma rangę zawodu, ale chronić również jego autorytet przed bezprawnym posługiwaniem się tym tytułem przez osoby nieuprawnione.

Niewątpliwie, uzyskanie prawnie chronionego tytułu „radca prawny” stanowi *conditio sine qua non* wykonywania tego zawodu⁸. Jednocześnie, należy wyraźnie podkreślić, że zgodnie z Kodeksem Etyki Radcy Prawnego [dalej: KERP] posługiwanie się tytułem zawodowym przy wykonywaniu czynności zawodowych jest nie tylko przywilejem, ale też obowiązkiem radcy prawnego (art. 4 KERP)⁹. Regulacja ta nie tylko intencjonalnie afirmuje znaczenie radców prawnych w systemie organów ochrony prawa, ale służy również stworzeniu skutecznych gwarancji pewności obrotu prawnego i jakości usług prawniczych dla ich szerokiego kręgu beneficjentów – osób fizycznych, przedsiębiorców, a także instytucji publicznych, na rzecz których radcowie prawni świadczą pomoc prawną.

III. Prawne wymogi nabycia uprawnień do posługiwania się tytułem zawodowym „radca prawny”.

Zarówno w doktrynie jak i w orzecznictwie akcentuje się ścisły związek pomiędzy zawodami zaufania publicznego a profesjonalizmem osób je wykonujących. Realizacja zadań przypisanych zawodom zaufania publicznego bezpośrednio wiąże się z ideą systemu eksperckiego. W pewnym uproszczeniu jej istota polega na tym, że przedstawiciele tak klasyfikowanych profesji winni legitymować się szczególną wiedzą lub umiejętnościami, gdyż cechy te determinują rzetelne i skuteczne wykonywanie obowiązków zawodowych, tym samym gwarantując należyłą jakość

⁸ Zob. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 18 lutego 2014 r., sygn. III SA/Wa 1983/13.

⁹ Kodeks Etyki Radcy Prawnego, stanowiący załącznik do uchwały Nr 3/2014 Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu Radców Prawnych z dnia 22 listopada 2014 r. w sprawie Kodeksu Etyki Radcy Prawnego, t. j.: Załącznik do uchwały Nr 884/XI/2023 Prezydium Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 7 lutego 2023 r.

świadczeń publicznych¹⁰. Profesjonalizm stanowi immanentną cechę tzw. zawodów wolnych, w tym również zawodu radcy prawnego¹¹. Świadczenie usług specjalistycznych wymaga uprzedniego uzyskania wiedzy specjalnej, a jej weryfikacja powierzona jest samorządom zawodów zaufania publicznego, w ramach realizacji przez nie konstytucyjnej funkcji sprawowania pieczy nad należyтым ich wykonywaniem dla ochrony interesu publicznego¹².

Z powyższych względów, zawód radcy prawnego jest nie tylko zawodem zaufania publicznego i zawodem wolnym, ale również zawodem regulowanym, w rozumieniu prawa europejskiego¹³ i wykonującego to prawo ustawodawstwa krajowego¹⁴. Wykonywanie tak określonego zawodu uzależnione jest od spełnienia odpowiednich wymagań kwalifikacyjnych i innych warunków, wynikających zarówno z przepisów rangi ustawowej, jak i aktów o charakterze wykonawczym i wewnętrznym¹⁵.

Kwalifikacje niezbędne do wykonywania zawodu radcy prawnego, a tym samym posługiwania się tytułem zawodowym „radca prawny” określa precyzyjnie uRP, w szczególności jej art. 24 ust. 1. W zakresie bezpośrednio odnoszącym się do profesjonalizmu kandydatów do wykonywania zawodu radcy prawnego, wskazany przepis wymaga od nich spełnienia następujących warunków:

- 1) ukończenie wyższych studiów prawniczych w Rzeczypospolitej Polskiej i uzyskanie tytułu magistra lub ukończenie zagranicznych studiów prawniczych uznanych w Rzeczypospolitej Polskiej;

¹⁰ Zob., m. in. K. Dąbrowski, *Zawody zaufania publicznego na gruncie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2022., s. 135 – 136.

¹¹ Zob. A. Kidyba, *Radca prawny: zawód wolny, regulowany czy przedsiębiorca?*, „Radca Prawny. Zeszyty naukowe” 2014, nr 1, s. 14.

¹² Por. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Lublinie z dnia 20 listopada 2013 r., sygn.. I SA/Lu 1013/13.

¹³ Dyrektywa 2005/36/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7 września 2005 r. w sprawie uznawania kwalifikacji zawodowych, Dz. Urz. UE L 255 z 30 września 2005 r., ze zm.

¹⁴ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o zasadach uznawania kwalifikacji zawodowych nabytych w państwach członkowskich Unii Europejskiej, t. j.: Dz. U. z 2021 r., poz. 1646 ze zm.

¹⁵ Szerzej zob. T. Scheffler (red.), *Ustawa o radcach...*, Legalis.

- 2) odbycie w Rzeczypospolitej Polskiej aplikacji radcowskiej i złożenie egzaminu radcowskiego, z zastrzeżeniem, że z obowiązków tych zwolnieni są prawnicy legitymujący się odpowiednimi kwalifikacjami merytorycznymi w zakresie nauk prawnych oraz praktyki stosowania prawa, których katalog enumeratywnie określa art. 25 ust. 1 i 2 uRP.

W formułę klasyfikowania zawodu radcy prawnego jako zawodu eksperckiego wpisuje się w szczególności wymóg złożenia egzaminu państwowego, gdyż stanowi on podstawowy mechanizm weryfikacji kandydata (aplikanta) do samodzielnego i należytego wykonywania zadań związanych z wykonywaniem tego zawodu.

Wymóg odbycia w Rzeczypospolitej Polskiej aplikacji radcowskiej i złożenia egzaminu radcowskiego na zasadach wynikających z prawa polskiego nie dotyczy prawników zagranicznych, ubiegających się o prawo do używania tytułu zawodowego „radca prawny” na podstawie przepisów ustawy z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej [dalej: uŚPZPP]¹⁶. Prawnicy ci mogą używać tytułu zawodowego „radca prawny” po uzyskaniu wpisu na listę prowadzoną przez radę okręgowej izby radców prawnych [dalej: oirp]. Zgodnie z art. 4 ust. 2 uŚPZPP, prawo do ubiegania się o wpis dotyczy prawników z Unii Europejskiej zamierzających świadczyć pomoc prawną w zakresie odpowiadającym zawodowi radcy prawnego oraz prawników spoza Unii Europejskiej, których tytuł zawodowy uprawnia do wykonywania zawodu odpowiadającego zawodowi radcy prawnego. W tym wypadku, uzyskanie prawa do posługiwania się tytułem zawodowym „radca prawny” również determinowane jest spełnieniem wymogów świadczących o profesjonalnym przygotowaniu do wykonywania zawodu. Zgodnie z art. 6 ust. 3 pkt 1 uŚPZPP, zainteresowany uzyskaniem uprawnień prawnik zagraniczny zobowiązany jest załączyć do wniosku o wpis zaświadczenie wystawione przez właściwy organ państwa macierzystego, stwierdzające, że osoba ubiegająca się o wpis jest zarejestrowana w tym państwie jako osoba uprawniona do wykonywania zawodu odpowiadającego zawodowi radcy prawnego w rozumieniu przepisów prawa polskiego.

¹⁶ t. j.: Dz. U. z 2020 r., poz. 823.

W odniesieniu do obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej, uprawnionych do wykonywania w Rzeczypospolitej Polskiej zawodu radcy prawnego, uŚPZPP gwarantuje nie tylko prawo do używania tytułu zawodowego „radca prawny”, ale również tytułu zawodowego uzyskanego w państwie macierzystym, wyrażonego w języku urzędowym tego państwa (art. 34)¹⁷.

Nie ulega wątpliwości, że dostęp do zawodu radcy prawnego uzależniony jest od spełnienia ścisłych, a nawet – jak wskazuje się w doktrynie – restrykcyjnych warunków¹⁸. Niemniej jednak, w kontekście wolności wykonywania zawodu, wyrażonej w art. 65 ust. 1 Konstytucji, warunki te nie naruszają zasady proporcjonalności, o której stanowi art. 31 ust. 3 Konstytucji¹⁹. Ograniczenia w dostępie do zawodu radcy prawnego motywowane są bowiem wartościami wprost wynikającymi z zasady demokratycznego państwa prawnego, tj. ochroną porządku publicznego oraz ochroną wolności i praw uczestników obrotu prawnego. W kontekście tematu przedmiotowej opinii prawnej, szczegółowa procedura rekrutacyjna kandydatów na radców prawnych, obejmująca weryfikację ich wiedzy i kompetencji do wykonywania zadań w zakresie świadczenia pomocy prawnej i ochrony interesu publicznego, stanowi dodatkowe uzasadnienie dla objęcia tytułu zawodowego „radca prawny” ochroną prawną.

Zgodnie z art. 23 uRP, prawo do posługiwania się tytułem zawodowym „radca prawny” powstaje z chwilą dokonania wpisu danej osoby na listę radców prawnych i złożenia przez nią ślubowania. Zasada ta znajduje potwierdzenie w utrwalonych poglądach doktryny i orzecznictwa²⁰. Nie budzi również wątpliwości fakt, że wpis na listę radców prawnych, prowadzoną przez radę oirp ma charakter konstytutywny, a nie deklaratoryjny²¹. Z tego

¹⁷ Wykaz tych tytułów zawiera załącznik nr 1 do uŚPZPP.

¹⁸ Tak P. Szustakiewicz, J. Zaleśny, *Organy pomocy prawnej*, Warszawa 2009, s. 119.

¹⁹ Tak Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie w wyroku z dnia 30 września 2020 r., sygn. VI SA/Wa 95/20.

²⁰ Przykładowo, zob. I. Misiejuk, *Charakter prawny uchwał związanych z wpisem na listę radców prawnych i aplikantów radcowskich, usunięciem wpisu, jego przeniesieniem oraz zawieszeniem prawa do wykonywania zawodu*, „Radca Prawny. Zeszyty naukowe” 2015, nr 2, s. 101 i n., a także postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 26 czerwca 2014 r., sygn. II GZ 321/14.

²¹ Zob., m. in. T. Scheffler (red.), *Ustawa o radcach...*, Legalis.

względu, posługiwanie się tytułem zawodowym „radca prawny” przed złożeniem wniosku o wpis na listę radców prawnych może stanowić przesłankę do odmowy wpisu z uwagi na niespełnienie przesłanki nieskazitelnego charakteru i rękojmi prawidłowego wykonywania zawodu radcy prawnego²². Znaczenie prawne wskazanej procedury potwierdza rolę samorządu zawodowego radców prawnych nie tylko w zakresie dotyczącym ochrony interesu publicznego, ale również w mechanizmie gwarantowania efektywnej ochrony tytułu zawodowego „radca prawny”, o czym mowa będzie także w dalszej części przedmiotowej opinii prawnej.

Zgodnie z art. 6 ust. 1 uRP, świadczenie pomocy prawnej przez radcę prawnego polega w szczególności na udzielaniu porad i konsultacji prawnych, sporządzaniu opinii prawnych, opracowywaniu projektów aktów prawnych oraz występowaniu przed urzędami i sądami w charakterze pełnomocnika lub obrońcy. Tak określona specyfikacja obowiązków immanentnie związanych z wykonywaniem zawodu radcy prawnego, może wywoływać wątpliwości, co do tego, czy osoby wpisane na listę radców prawnych, aczkolwiek nie wykonujące zawodu w formach określonych w przywołanym przepisie, mogą posługiwać się tytułem zawodowym radcy prawnego. Zasygnalizowany problem dotyczy w szczególności tych spośród radców prawnych, którzy zatrudnieni są na stanowiskach nie związanych bezpośrednio ze świadczeniem pomocy prawnej oraz emerytów²³.

Analiza obowiązujących w tym zakresie regulacji prawnych wskazuje, że problem ten ma charakter pozorny. Po pierwsze, przywołany przepis ustawy nie zawiera zamkniętego katalogu czynności zawodowych radcy prawnego. Oznacza to, że mogą one obejmować również inne czynności, poza świadczeniem pomocy prawnej w formach wymienionych w tym przepisie. Z pewnością, poza katalogiem czynności wymienionych w art. 6 ust. 1 uRP mieszczą się czynności związane z przynależnością do samorządu zawodowego radców prawnych, np. płacenie składek członkowskich, które dotyczy nie tylko osób czynnie świadczących pomoc prawną, ale również radców nie wykonujących zawodu, a także emerytowanych radców prawnych. Po drugie, zgodnie z art. 25 ust. 3 w zw. z ust. 1 KERP, radca prawny może prowadzić działalność zawodową

²² Zob. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie przywołany w odsyłaczu 19.

²³ Zob. T. Scheffler (red.), *Ustawa o radcach...*, Legalis.

lub gospodarczą, niebędącą świadczeniem pomocy prawnej lub niepozostającą z nią w bezpośrednim związku, o ile nie ogranicza ona jego niezależności, nie uchybia godności zawodu, nie stwarza zagrożenia dla tajemnicy zawodowej lub nie powoduje konfliktu interesów²⁴. W kontekście tak określonych warunków podejmowania wskazanej działalności, immanentnie nawiązujących do etosu zawodowego radcy prawnego, niejasno i niespójnie jawi się zastrzeżenie, wyrażone w art. 25 ust. 3 KERP *in fine*, wskazujące iż taka działalność powinna być wyraźnie oddzielona od wykonywania zawodu radcy prawnego.

IV. Przesłanki utraty prawa do posługiwania się tytułem zawodowym „radca prawny”

Utrata prawa do posługiwania się tytułem zawodowym „radca prawny” stanowi konsekwencję dwóch zdarzeń prawnych, mianowicie skreślenia z listy radców prawnych lub zawieszenia w prawie do wykonywania zawodu radcy prawnego.

W pierwszym z wymienionych wypadków, zasadność zakazu posługiwania się tytułem zawodowym nie budzi jakichkolwiek wątpliwości. Przyczyny utraty prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego precyzyjnie określa art. 29 uRP. Stanowi on, że skreślenie z listy radców prawnych następuje w wypadku:

- 1) wniosku radcy prawnego;
- 2) choćby częściowego ograniczenia zdolności do czynności prawnych;
- 3) utraty z mocy wyroku sądowego praw publicznych;
- 4) nieuiszczenia składek członkowskich za okres dłuższy niż jeden rok;
- 5) śmierci radcy prawnego;
- 6) orzeczenia dyscyplinarnego lub wyroku sądowego o pozbawieniu prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego.

²⁴ Szerzej zob. W. Chróścik, *Komentarz do art. 4*, w: T. Scheffler (red), *Kodeks Etyki Radcy Prawnego. Komentarz*, Warszawa 2018, Legalis.

Wskazana regulacja kształtuje ów katalog w sposób różnorodny, tj. z uwzględnieniem zarówno przesłanek obiektywnych (np. śmierć radcy prawnego), jak i subiektywnych, o *stricte* wolicjonalnym charakterze (wniosek radcy prawnego), a także subiektywnych, ale determinowanych sytuacją prawną radcy, kreowaną poza sferą wolicjonalną (pozostałe przesłanki). Niezależnie od specyfiki przesłanek subiektywnych, o utracie prawa do posługiwania się terminem zawodowym „radca prawny” ostatecznie przesądza uchwała właściwej miejscowo rady oirp, dotycząca skreślenia danej osoby z listy radców prawnych. Należy zatem zaaprobować pogląd wyrażany w doktrynie, zgodnie z którym uprawomocnienie się orzeczeń w sprawach dotyczących ograniczenia zdolności do czynności prawnych, pozbawienia praw publicznych oraz orzeczenia dyscyplinarnego lub wyroku sądowego o pozbawieniu prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego, samo w sobie nie wywołuje jeszcze skutku w postaci utraty przez radcę prawa do używania tytułu zawodowego²⁵.

Z uwagi na to, że procedura dotycząca skreślenia radcy prawnego z listy podlega demokratycznym standardom prawa do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji), w przypadku zaskarżenia przedmiotowej decyzji rady oirp, zakaz używania tytułu zawodowego „radca prawny” nabiera charakteru ostatecznego z chwilą uprawomocnienia się wyroku sądowego, utrzymującego w mocy decyzję organu samorządu zawodowego. Ustalenie terminu utraty wskazanych uprawnień jest szczególnie istotne w kontekście konsekwencji prawnych, wynikających z posługiwania się tytułem zawodowym „radca prawny” w sposób nieuprawniony. W orzecznictwie sądowno-administracyjnym jednoznacznie formułowany jest pogląd, zgodnie z którym posługiwanie się w obrocie gospodarczym tytułem zawodowym „radca prawny” przez osobę skreśloną z listy prawomocną uchwałą rady oirp wprowadza w błąd co do przedmiotu działalności gospodarczej oraz oznaczenia przedsiębiorcy i tym samym jest niezgodne z prawem²⁶. Należy również zwrócić uwagę, że bezprawne posługiwanie się tym tytułem nie narusza li tylko zasad prawnie regulowanego obrotu gospodarczego, ale ma również

²⁵ Zob. T. Scheffler (red.), *Ustawa o radcach...*, Legalis.

²⁶ Zob. Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 6 listopada 2014 r., sygn. VI SA/Wa 2008/13.

wymiar prawno-karny, gdyż wypełnia znamiona wykroczenia, przewidzianego w art. 61 § 1 Kodeksu wykroczeń [dalej: Kw]²⁷.

Mniej jednoznacznie jawi się kwestia utraty prawa do posługiwania się tytułem zawodowym "radca prawny" w związku z zawieszeniem prawa radcy prawnego do wykonywania zawodu. Zgodnie z art. 28 ust. 1 i 2 uRP, zawieszenie prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego następuje w wypadku:

- 1) wykonywania zawodu adwokata;
- 2) podjęcia pracy w organach wymiaru sprawiedliwości, w organach ścigania lub kancelarii notarialnej;
- 3) podjęcia zatrudnienia na stanowisku Prezesa Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, jej wiceprezesa, radcy lub referendarza;
- 4) uprawomocnienia się orzeczenia dyscyplinarnego o zastosowaniu tej kary.

Zgodnie z regułą racjonalnego prawodawcy, zróżnicowanie konsekwencji wynikających dla statusu radcy prawnego w przypadku skreślenia go z listy, wobec skutków zawieszenia w prawie do wykonywania zawodu jawi się jako oczywiście uzasadnione. Zawieszenie nie może być traktowane jak pozbawienie prawa do wykonywania zawodu. Ta truistyczna konstatacja nie prezentuje się jednak tak jednoznacznie w aspekcie dotyczącym prawa do używania tytułu zawodowego. Nie ulega bowiem wątpliwości, że zawieszenie stanowi istotne uszczuplenie uprawnień radcy prawnego, w szczególności dotyczących czynności immanentnie związanych z wykonywaniem zawodu, tj. odnoszących się do ochrony wolności i praw jednostki oraz ochrony interesu publicznego. Wziąwszy pod uwagę fakt, że tytuł zawodowy „radca prawny” zasadniczo służy do oznaczania czynności zawodowych określonych w uRP, z zastrzeżeniem wynikającym z art. 25 ust. 3 w zw. z ust. 1 KERP, należy zgodzić się z poglądem, że radca prawny zawieszony w prawie do wykonywania zawodu, nie powinien posługiwać się tytułem zawodowym, o którym stanowi art. 1 ust. 2 uRP, *ergo* nie korzysta w swej działalności z prawnej ochrony tego tytułu²⁸.

²⁷ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń, t. j.: Dz. U. z 2022 r., poz. 2151 ze zm.

²⁸ Zob. T. Scheffler (red.), *Ustawa o radcach...*, Legalis.

Używanie w przestrzeni publicznej tytułu zawodowego „radca prawny” przez radcę zawieszonoego w prawie do wykonywania zawodu należy zatem kwalifikować jako naruszenie prawa oraz etyki zawodowej. W szczególności dotyczy to wypadków, w których tytuł ów stanowi warunek konieczny legitymizowania czynności zawodowych na rzecz usługobiorców świadczeń z zakresu pomocy prawnej, np. w związku z przymusem radcowsko-adwokackim, warunkującym skuteczność realizowania przez jednostkę prawa do skargi konstytucyjnej (art. 79 ust. 1 Konstytucji) lub skargi kasacyjnej.

Powyższe uwagi prowadzą do jednoznacznej konstatacji, że używanie tytułu zawodowego „radca prawny” w procesie świadczenia pomocy prawnej przez radcę zawieszonoego w prawie do wykonywania zawodu stanowi naruszenie obowiązujących norm prawnych – zarówno w odniesieniu do ochrony tytułu zawodowego, ja również w kontekście szerszym, tj. dotyczącym ustrojowych zadań radców prawnych oraz samorządu radcowskiego, związanych z ochroną interesu publicznego. W szczególności dotyczy to sytuacji, w której decyzja o zawieszeniu podjęta została w następstwie postępowania dyscyplinarnego (art. 28 ust. 2 uRP), w którym właściwe organy samorządu zawodowego prawomocnie stwierdziły naruszenie przez radcę prawnego przepisów ustawy lub zasad deontologii zawodowej.

Powyższa uwaga nabiera szczególnego znaczenia, w związku z rozważaniem problemu skutków zawieszenia radcy prawnego w prawie do wykonywania zawodu, *ergo* używania tytułu zawodowego „radca prawny”, dla aktywności zawieszonoego radcy w działalności związanej z funkcjonowaniem samorządu zawodowego. Obowiązujące regulacje normatywne nie są w tym względzie jednoznaczne. Radca prawny zawieszonoego w prawie do wykonywania zawodu co do zasady nie traci atrybutów wynikających z jego obowiązkowej wszak przynależności do samorządu zawodowego radców prawnych. Nie tylko zatem zobowiązany jest do regularnego opłacania składek członkowskich, ale korzysta również z prawa wyborczego w procedurze kształtowania struktury organów korporacyjnych. Wobec deficytu rozstrzygnięcia tej kwestii na poziomie prawa powszechnie obowiązującego, istotne wskazówki zawierają przepisy KERP, w szczególności ujęte w art. 64 ust. 5 tego aktu. Stanowi on że radca prawny, któremu prawomocnie wymierzono karę zawieszenia prawa do wykonywania zawodu, powinien powstrzymać się od pełnienia obowiązków w samorządzie.

V. Prawne gwarancje ochrony tytułu zawodowego „radca prawny” i formy posługiwania się nim w obrocie prawnym

Tytuł zawodowy „radca prawny” funkcjonuje w przestrzeni publicznej jako sformalizowane pojęcie normatywne o charakterze zindywidualizowanym, stąd gwarancje jego ochrony obejmują każdego radcę od momentu wpisania na listę, do momentu utraty uprawnień do wykonywania zawodu. Jak już zostało uprzednio podniesione, tytuł ten jest również wyznacznikiem przynależności danej osoby do grona wysoko kwalifikowanych, renomowanych uczestników obrotu prawnego. Z tego względu, na pełną akceptację zasługuje pogląd wyrażany w piśmiennictwie, zgodnie z którym tytuł zawodowy „radca prawny” stanowi dobro osobiste, co prawda nie wymienione wprost w przepisach kodeksu cywilnego²⁹, niemniej jednak podlegające ochronie prawnej na zasadach określonych w art. 23 § 1 i § 2 tego aktu³⁰.

Ochrona tytułu zawodowego „radca prawny” znajduje również wyraz na gruncie regulacji prawno-karnych. Zgodnie z przywołanym już art. art. 61 § 1 Kw, kto przywłaszcza sobie stanowisko, tytuł lub stopień albo publicznie używa lub nosi odznaczenie, odznakę, strój lub mundur, do których nie ma prawa, podlega karze grzywny do 1000 złotych albo karze nagany.

Ważną rolę w systemie gwarantowania ochrony tytułu zawodowego „radca prawny” odgrywa również samorząd zawodowy radców prawnych. Jej najbardziej oczywistym przejawem jest - z jednej strony - podejmowanie uchwał o wpisaniu na listę radców prawnych, z drugiej zaś – decydowanie o zawieszeniu radcy prawnego w prawie do wykonywania zawodu oraz o skreśleniu z listy radców prawnych, w szczególności z przyczyn związanych z naruszeniem przez radcę prawnego obowiązujących norm prawnych lub etycznych. Podejmując wskazane uchwały, samorząd zawodowy radców prawnych działa nie tylko na rzecz ochrony interesu publicznego, ale kształtuje także standardy zawodu i jego renomę, których symbolem jest używanie tytułu „radca prawny” w przestrzeni publicznej. Na gruncie uRP,

²⁹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, t. j.: Dz. U. z 2022 r., poz. 1360 ze zm.

³⁰ Zob. T. Scheffler (red.), *Ustawa o radcach...*, Legalis.

funkcja gwarancyjna samorządu radcowskiego w zakresie objętym przedmiotową opinią znajduje wyraz w treści art. 41 pkt 2, zgodnie z którym do zadań samorządu należy w szczególności reprezentowanie radców prawnych oraz ochrona ich interesów zawodowych. Jak zasadnie wskazuje się w doktrynie, samorząd zawodowy może również – na podstawie pisemnej zgody radcy prawnego – wytoczyć powództwo na jego rzecz lub przyłączyć się do toczącego się postępowania, którego kanwą stanowi żądanie ochrony i dochodzenie roszczeń w związku z naruszeniem jego prawa do używania tytułu zawodowego „radca prawny”³¹.

W odniesieniu do form posługiwania się tytułem zawodowym „radca prawny” w obrocie prawnym należy zauważyć, że stosowane są w nim również skrócone wersje tytułu zawodowego, takie jak „r. pr.” lub „radca”. Nie ulega zatem wątpliwości, że także one podlegają ochronie na zasadach takich, jak ma to miejsce w odniesieniu do pełnego brzmienia tytułu, wskazanego w art. 1 ust. 2 uRP. W praktyce obrotu prawnego w stosunku do radców prawnych używane jest ponadto określenie „mecenas”. W odniesieniu do osób wykonujących wolne zawody prawnicze formuła ta nie ma charakteru normatywnego, stanowi zatem jedynie zwrot grzecznościowy. Mimo to, z uwagi na powszechną akceptację posługiwania się tym określeniem nie tylko przez klientów, ale również przez urzędników administracji publicznej, a nierzadko również sędziów, prokuratorów oraz przedstawicieli służb związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa państwa, zwrot ten zwyczajowo postrzegany jest jako synonim oficjalnego tytułu zawodowego. Z powyższych względów należy przyjąć, że powinien być również objęty ochroną prawną, przede wszystkim celem zapewnienia bezpieczeństwa obrotu prawnego i gospodarczego, w szczególności w interesie podmiotów korzystających z pomocy prawnej. Posługiwanie się tytułem „mecenas” przez osoby nieuprawnione do świadczenia pomocy prawnej, których wiedza prawnicza i kompetencje nie zostały zweryfikowane w trybie ustawowo określonej procedury, stanowi bowiem takie samo zagrożenie dla ochrony interesów prawnych ich potencjalnych klientów, jak ma to miejsce w wypadku osób bezprawnie używających tytułu zawodowego „radca prawny”.

³¹ Por. T. Scheffler (red.), *Ustawa o radcach...*, Legalis.

W kontekście upowszechnienia się w praktyce obrotu prawnego określenia „mecenas”, stosowanego w odniesieniu do radcy prawnego, należy również podkreślić, że nieuprawnione jest posługiwanie się tym grzecznościowym tytułem przez aplikantów radcowskich³². Jeśli bowiem przyjąć, że w praktyce obrotu prawnego „mecenas” stał się synonimem „radcy prawnego”, to zwrot ten może być używany wyłącznie przez tych prawników, którzy poddani zostali ustawowo określonego mechanizmowi weryfikacji kompetencji do samodzielnego i należytego wykonywania zadań związanych z wykonywaniem tego zawodu. Tym samym, prawo do posługiwania się określeniem „mecenas” obejmuje wyłącznie tych prawników, którzy uzyskali wpis na listę radców prawnych na podstawie pozytywnego wyniku egzaminu radcowskiego lub w trybie odrębnym, wynikającym z przepisów uRP.

Zagadnienie współczesnych form posługiwania się tytułem zawodowym „radca prawny” w obrocie prawnym nie może abstrahować od kwestii stosowania feminatywów, czyli żeńskich form gramatycznych odnoszących się do między innymi do nazw zawodów i tytułów, w tym również tytułu będącego przedmiotem niniejszej opinii prawnej. W językoznawstwie zwraca się uwagę, że zarówno polszczyzna, jak i inne języki rodzajowe charakteryzuje się swoistą asymetrią płciową³³. Dotyczy ona wielu płaszczyzn języka, tj. słowotwórstwa, leksyki, frazeologii i gramatyki³⁴. Już te wstępne uwagi wskazują, że szczegółowa analiza dotycząca genezy i stosowania feminatywów, a także skutków społecznych ich wprowadzania dalece wykracza poza przedmiot niniejszej opinii i kompetencje opiniującego.

Problemem, który mieści się w przedmiotowych ramach opinii pozostaje zatem wyłącznie kwestia prawnej dopuszczalności feminatywów oraz możliwych form ich stosowania w odniesieniu do kobiet wykonujących zawód radcy prawnego. W świetle obowiązujących regulacji prawnych nie budzi wątpliwości okoliczność, że ustawowy tytuł „radca prawny” stanowi jedyne oficjalne określenie osób wykonujących zawód radcy prawnego. Nie oznacza to

³² Szerzej problem ten analizują W. Cizak, M. Larek, *Problemy z „mecenase”*, „Radca Prawny” 2012, nr 121.

³³ Zob. M. Łoziński, *O panach i paniach. Polskie rzeczowniki tytułowe i ich asymetria rodzajowo-płciowa*, Warszawa 2006, s. 246.

³⁴ Zob. M. Karwatowska, J. Szpyra-Kozłowska, *Lingwistyka płci. On i ona w języku polskim*, Lublin 2005, s. 13.

jednak, że w obrocie prawnym zakazane jest stosowanie jego żeńskiej formy gramatycznej, niezależnie od tego, że może to wywoływać pewne niedogodności w praktyce komunikowania³⁵. Należy wszak zauważyć, że feminatyw bez problemu stosowany jest w odniesieniu do kobiet odbywających aplikację radcowską. Powszechnie tytułowane są mianem „aplikantka”, mimo tego, że uRP posługuje się wyłącznie męską formą gramatyczną „aplikant”. W kwestii tej wypada również przywołać stanowiska Rady Języka Polskiego, która dwukrotnie – tj. w 2012 i w 2019 r. – jednoznacznie dopuściła stosowanie żeńskich nazw zawodów i tytułów. Szczególnie mocno pogląd ten wybrzmiał w stanowisku z 2019 r., kiedy to Rada uznała, że większość argumentów przeciw tworzeniu nazw żeńskich jest pozbawiona podstaw, a dążenie do symetrii systemu rodzajowego ma podstawy społeczne. Jednocześnie, w ocenie tego specjalistycznego gremium, prawo do stosowania feminatywów należy pozostawić do uznania samym zainteresowanym. Opiniujący w pełni podziela to stanowisko, szczególnie w zakresie pozostawienia możliwości stosowania feminatywu najbardziej zainteresowanym, czyli kobietom wykonującym zawód radcy prawnego. W odniesieniu do ochrony prawnej tytułu zawodowego „radca prawny” stosowanie feminatywu w postaci poprawnego językowo zwrotu „radczyni prawna” nie narusza standardu prawnej ochrony tego tytułu, tym bardziej nie narusza godności zawodu radcy prawnego, ani jakichkolwiek innych wartości, związanych z jego wykonywaniem.

VI. Konkluzje

- 1. Prawna ochrona tytułu zawodowego „radca prawny” stanowi immanentny element etosu zawodu radcy prawnego, jako rzecznika interesu publicznego oraz promotora ochrony wolności i praw jednostki w demokratycznym państwie prawnym;**
- 2. Renoma tytułu zawodowego „radca prawny” stanowi wypadkową kompetencji profesjonalnych oraz przymiotów etycznych osób wykonujących zawód radcy prawnego, weryfikowanych zarówno na etapie ubiegania się przez kandydatów**

³⁵ Wskazuje je A. Kidyba, *O języku, feminatywach i kropkach*, „Dziennik Gazeta Prawna” z 26 lipca 2020 r.

- o wpis na listę radców prawnych, jak i w toku realizowania przez radców prawnych obowiązków zawodowych;**
- 3. Z uwagi na imperatyw zapewnienia pełnego profesjonalizmu usług świadczonych przez osoby posługujące się tytułem zawodowym „radca prawny”, za niedopuszczalne uznać należy posługiwanie się tym tytułem – zarówno w pełnej wersji językowej, jak i za pomocą skrótów tudzież potocznego określenia „mecenas” - przez członków samorządu zawodowego, którzy nie poddani zostali ostatecznej, pozytywnej weryfikacji ich kompetencji w formie egzaminu radcowskiego, tj. przez aplikantów radcowskich;**
 - 4. W aktualnym porządku prawnym, ochrona tytułu zawodowego „radca prawny” ma charakter wielopłaszczyznowy, obejmując zarówno regulacje ujęte w uRP i KERP, a także gwarancje ukształtowane w prawie cywilnym, gospodarczym oraz karnym.**
 - 5. Istotnym gwarantem ochrony tytułu zawodowego „radca prawny” jest samorząd radcowski, który odgrywa kluczową rolę w procedurze weryfikacji kandydatów do zawodu radcy prawnego, a także rozstrzyga w kwestii utraty prawa do posługiwania się tytułem zawodowym, decydując o skreśleniu radcy prawnego z listy lub zawieszeniu go w prawie do wykonywania zawodu;**
 - 6. Mimo tego, że tytuł zawodowy „radca prawny” jest jedynym oficjalnym tytułem osób wykonujących zawód radcy prawnego, prawnie dopuszczalne jest posługiwanie się przez kobiety wykonujące ten zawód feminatywem „radczyni prawna”, który w ocenie językoznawców stanowi jedyną poprawną postać językową stosowania żeńskiej formy gramatycznej, odnoszącej się do wykonywania zawodu radcy prawnego.**

Opracował dr hab. Sławomir Patyra, radca prawny